

RODITELJSKO VRIJEME, RODITELJSKI SUKOB, ODNOS RODITELJ-DIJETE

I FIZIČKO ZDRAVLJE DJETETA

William V. Fabricius

Priscila Diaz

Sanford L. Braver

Arizona State University

Konačni tekst 2/9/2011.

Objavit će se u

Kuehnle, K. & Drozd, L. (Urednici.) *Parenting Plan Evaluations: Applied Research for the Family Court*. Oxford University Press.

Temelji se na William V. Fabricius

Opening Plenary: “30 Years of Research on Child Custody and Policy Implications”

Presented at the Arizona Association of Family and Conciliation Courts Conference

Sedona, AZ February 6, 2010

RODITELJSKO VRIJEME, RODITELJSKI SUKOB, ODNOS RODITELJ-DIJETE

I FIZIČKO ZDRAVLJE DJETETA

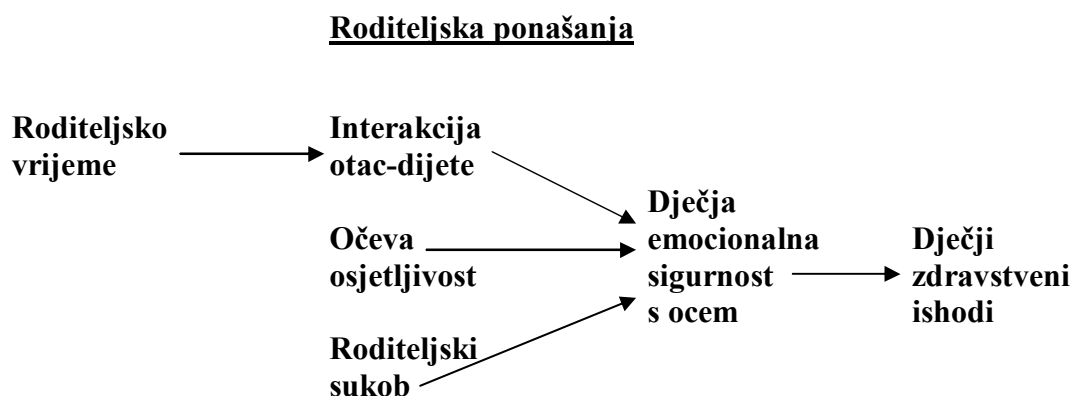
UVOD

Pitanja na koja se odnosi ovo poglavlje. Obiteljsko pravo i zakonodavac često se susreću s dvije vrste pitanja: "Je li za djecu važnija kvaliteta ili kvantiteta druženja?" i "Treba li roditeljsko vrijeme u visoko-konfliktnim obiteljima biti ograničeno?" Većina rasprava u znanstvenoj literaturi daje slijedeće odgovore: Kvaliteta roditeljskog vremena važnija je za dobrobit djeteta nego kvantiteta te kada postoje česti i jaki roditeljski sukobi roditeljsko bi vrijeme trebalo biti ograničeno, jer može ozbiljno naštetiti djetetu. U ovom poglavlju dokazujemo kako bi ti zaključci trebali biti preispitani u svjetlu novih dokaza. Prezentirani su novi podaci o korelaciji između kvantitete roditeljskog vremena i kvalitete odnosa roditelja i djeteta u obiteljima sa i bez velikih roditeljskih sukoba i raspravlja se o novim saznanjima u zdravstvenoj literaturi o obiteljskim odnosima i dječjem dugoročnom fizičkom zdravlju povezanom sa stresom. Zaključujemo kako nova saznanja upućuju na to da je dugotrajna situacija minimalnog roditeljskog vremena s očevima za veliku većinu djece ozbiljan javno zdravstveni problem.

Naš model kako roditeljsko vrijeme i roditeljski sukobi utječu na dječje zdravlje. Slika 1 prikazuje naš konceptualni model, ili hipoteze, kako učinci roditeljskog vremena u konačnici utječu na dječje zdravstvene ishode. Testiramo ovaj tip modela u našem istraživanju (npr., Fabricius & Luecken, 2007.; Fabricius, Braver, Diaz & Velez, 2010.) te smo ga upotrijebili kako bismo organizirali razne dijelove ovog poglavlja. Model upućuje na to kako bi roditeljsko vrijeme trebalo utjecati na jednu vrstu roditeljskog ponašanja, odnosno

Slika 1.

Konceptualni model koji povezuje roditeljsko vrijeme s ponašanjima roditelja, emocionalnoj sigurnosti djece s ocem i dječjim zdravstvenim ishodima

interakciju oca s djetetom. Interakcija je provođenje vremena radeći nešto zajedno. Pod "utjecajem" smatramo kako svakom ocu, ovisno o njegovim osobnim sklonostima za interakciju s djetetom, više roditeljskog vremena omogućava više interakcije, a manje roditeljskog vremena dopušta manje interakcije. Kad utjecaj prikazujemo strelicom, to obično znači i kako će više nečega na lijevom kraju strelice prouzročiti više toga na desnom kraju, a da će manje nečega lijevo prouzročiti manje toga desno.

Roditeljsko vrijeme inače ne bi trebalo imati utjecaja na očevu osjetljivost – pouzdanost očeve sklonosti da odgovori kad dijete izrazi želju ili potrebu. Ona ne pokazuje koliko često dijete traži, već koliko pouzdano otac odgovara. Ova se osjetljivost može javljati bez interakcije licem u lice te se može manifestirati u djelima ili riječima. Primjeri uključuju razgovore, telefonski ili osobno tijekom kojih otac zaista sluša dijete, kupovinom ili izradom stvari koje dijete želi, pomaganjem sa zadaćom kada dijete traži, itd.

Model pokazuje da interakcija oca i djeteta i očeva osjetljivost neovisno utječu na djetetov osjećaj emocionalne sigurnosti u odnosu otac-dijete. Roditeljski sukob također utječe na emocionalnu sigurnost odnosa otac-dijete (u tom slučaju, više roditeljskog sukoba stvara manje emocionalne sigurnosti, a manje roditeljskog sukoba stvara više emocionalne sigurnosti). Zbog jednostavnosti, nismo u Slici 1 uključili analogne faktore za majke, ali je dovoljno reći da interakcija majka-dijete, majčina osjetljivost i roditeljski sukob utječu na odnos majka-dijete, te zajedno i odnos majka-dijete i odnos otac-dijete utječu na ishode dječjeg zdravstvenog stanja. Kasnije ćemo reći više o tome kako roditeljsko vrijeme različito utječe na odnos majka-dijete i na odnos otac-dijete.

JE LI ZA DJEČJE ISHODE BITNIJA KVANTITETA ILI KVALITETA RODITELJSKOG VREMENA?

Stare i nove mjere roditeljskog vremena. Jedan je utjecajni pregled istraživanja kontakata otac-dijete nakon razvoda koji je objavljen prije više od 10 godina (Amato & Gilberth, 1999.) navodio na zaključke da je kvaliteta važnija od kvantitete. Točnije, Amato i Gilbreth otkrili su kako je *učestalost kontakata* manje bitna za dječje ishode nego druge dvije dimenzije odnosa otac-dijete; tj. emocionalna bliskost otac-dijete i autoritativno roditeljstvo oca. Autori su slijedeća specifična ponašanja iz studija koje su razmatrali, označili kao pokazatelje autoritativnog roditeljstva: sudjelovanje u zajedničkim projektima, slušanje dječjih problema, nadzor i pomaganje sa školskim programom, davanje savjeta, objašnjavanje pravila i korištenje discipline bez sile. Nalazi autora Amato i Gilbreth nastavljaju utjecati na mnoge znanstvenike u smislu skepticizma prema tomu da povećanje *količine roditeljskog vremena* s ocem s kojim ne žive koristi djeci (npr., Hawkins, Amato, & King, 2007.; Stewart, 2003.). Međutim, u nastavku ovog poglavlja, mi objašnjavamo zašto bi sudovi i zakonodavci trebali biti oprezni pri izvlačenju zaključaka o učincima količine roditeljskog vremena iz

studija koje su umjesto količine mjerile učestalost kontakata i upućujemo na studije koje imaju bolje mjere količine roditeljskog vremena.

Amato i Gilbreth (1999.) naglašavaju kako je većina studija prije 1999. mjerila učestalost kontakata, a samo su neke mjerile trajanje i redovitost. Kad su ispitanici bili upitani koliko su se često kontakti između oca i djeteta odvijali, dat im je ograničeni broj kategorija za odabir, kao npr "jednom godišnje", "jednom do tri puta u mjesecu", "jednom tjedno", itd.. Učestalost rijetko prikazuje količinu roditeljskog vremena. Na primjer, dvije razvedene obitelji koje imaju isto roditeljsko vrijeme od svakog drugog vikenda kod oca mogu izabrati različite kategorije. Jedna obitelj to može računati kao 2 posjete mjesečno, u tom slučaju bi odabrali kategoriju - "jednom do tri puta mjesečno". Druga bi obitelj to mogla računati kao 4 dana mjesečno, te bi u tom slučaju izvijestili o "jednom tjedno". Čak i kada bi obje obitelji izvijestile o "jednom do tri puta mjesečno", to bi moglo biti dvodnevni vikend za jednu obitelj i trodnevni vikend za drugu. Argys i sur. (2007.) su nedavno usporedili nekoliko velikih istraživanja, od kojih su četiri mjerila učestalost i zaključili su kako "Najviše zabrinjava kod izvješća o kontaktima očeva i djece... i možda je najalarmantniji za istraživače opseg raznolikosti u izvješćima o učestalosti kontakata otac-dijete u različitim istraživanjima" (st.383). Ta suštinska nepouzdanost čini da je teško naći konzistentne odnose između mjera učestalosti i dječjih ishoda. Mnoga istraživanja od prije 1999. i mnoga istraživanja danas temelje se na nekoliko nacionalnih anketa¹ koje su mjerile učestalost; drugih nacionalnih i

¹ Longitudinalno nacionalno istraživanje na uzorku mladih 1979. (NLSY79); Nacionalno istraživanje američkih obitelji (NSAF); Nacionalno istraživanje obitelji i kućanstava 1987. (NSFH87) i 1992. (NSFH92; Sweet, Bumpass, & Call; 1988.).

državnih anketa,² kao i na pojedinim znanstvenicima (npr., Coley & Medeiros, 2007.; Laumann-Billings & Emery, 2000.) koji nastavljaju koristiti mjere učestalosti.

Unatoč svim istraživanjima o razvodu od 1980-tih, nema standardne mjere za količinu roditeljskog vremena. Argys, i sur.(2007.) ističu kako je u anketama koje su proučavali, "značajna raznolikost u načinu postavljanja pitanja [o odnosu otac-dijete]" (str.382). Rad Argys, i sur. će, nadamo se, pokrenuti dijalog potreban kako bi ova tema istraživanja došla na pouzdane i valjane mjere količine roditeljskog vremena, jer su sudovima i zakonodavcima ove informacije uvelike potrebne. Izvjestan napredak postoji. Smyth (2004.) opisuje telefonsku anketu koju je osmislio Institut za obiteljske studije Australije³. Smyth i suradnici koristili su ta pitanja kako bi sortirali svaku obitelj u diskretne grupe radi otkrivanja korištenih planova roditeljstva. Ta bi se pitanja mogla koristiti i za izračun količine roditeljskog vremena. No, jedan je nedostatak tih pitanja taj da se ne može primijeniti na roditelje koji nemaju plan roditeljstva, ili na one koji žive jako udaljeno jedno od drugoga i imaju godišnje planove. Drugi je nedostatak taj da samo obuhvaćaju plan roditeljstva koji se primjenjuje u

² Nacionalna longitudinalna studija zdravlja adolescenata 1995-1996 (ADD HEALTH 95; Harris, i sur. 2003.); Nacionalna longitudinalna studija na uzorku mladih 1997. (NLSY97); Britanska Avon longitudinalna studija roditelja i djece 1991. (ALSPAC91; Golding, 1996.), Kanadska nacionalna longitudinalna studija djece i mladeži 1994–1995. (NLSCY94; Juby, Billette, Laplante, & Le Bourdais, 2007.); Wisconsin Child Support Demonstration Evaluation – istraživanje majki, kasne 1990-te (WCSDE).

³ "Roditeljima koji su izvijestili da postoji uspostavljeni obrazac kontakata postavljeno je šest pitanja: Je li vaša organizacija kontakata zasnovana na tjednom, dvotjednom ili mjesečnom rasporedu? Koliko je blokova kontakata uobičajeno svakog [tjedna / dva tjedna / mjesečno], koliko je blokova kontakata uobičajeno? S obzirom na [svaki] blok kontakata: Kojeg dana u tjednu kontakt obično počinje? U koliko sati kontakt obično počinje? Kojeg se dana u tjednu kontakt obično prekida? U koliko sati kontakt obično prestaje?" (Smyth. 2004.; str. 36)

vrijeme kad su pitanja postavljena. Ako se plan naknadno promjeni, primjerice zbog preseljenja, podaci za tu obitelj mogu ne predstavljati plan roditeljstva prema kojem je dijete živjelo većinu svojeg života.

Drugačiji su pristup imali Fabricius i Luecken (2007.), koji su mladim odraslim osobama postavili četiri retrospektivna pitanja o tipičnom broju dana i noći koji su provodili sa svojim očevima tijekom školovanja i školskih praznika.⁴ Količina roditeljskog vremena iz tih se odgovora može izračunati te je to pristup koji koristimo u našim novim podacima. Prednost ovog pristupa je taj što se ispitanici mogu fokusirati na vremenski period nakon razvoda koji je bio najtipičniji ili najreprezentativniji.

Posjedovanje valjanih mjera roditeljskog vremena pretpostavka je za rješavanje pitanja od relativne važnosti količine naspram kvalitete roditeljskog vremena, ali su potrebne i valjane mjere kvalitete vremena. Time ćemo se baviti u nastavku.

Ukratko:

- Skepticizam o dobrobitima roditeljskog vremena proizlazi iz podataka prikupljenih starim mjerama,
- Stare su mjere prikazivale učestalost posjeta, a ne kvalitetu roditeljskog vremena,
- Nove mjere prikazuju količinu roditeljskog vremena.

Razlike između količine i kvalitete roditeljskog vremena. Argys, i sur. (2007.) također

⁴ "U vezi s najtipičnijom organizacijom života koji si imao/la nakon razvoda, (a) koliko si dana provodio/la s ocem prosječno tijekom dvotjednog perioda tijekom školske godine [0 do 14]? (b) broj noćenja (tj. spavanja) koja si proveo/la s ocem prosječno tijekom dvotjednog perioda tijekom školske godine [0 do 14]? (c) broj tjedana školskih praznika od ukupno 15 (Božić = 2 tjedna, proljeće = 1 tjedan, ljeto = 12 tjedana) tijekom kojih se količina vremena s ocem razlikovala od onoga tijekom školske godine [0 do 15]? (*U RH je 15 tjedana školskih praznika, Božić = 3 tjedna, proljeće = 1 tjedan, ljeto = 11 tjedana, op. prev.*). I (d) postotak vremena koju si proveo/la s ocem tijekom tih praznika različito od uobičajenog rasporeda [0% do 100% u segmentima po 10%]?"

su zaključili: "Još nema konsenzusa o tome koje su mjere kvalitete odnosa [nerezidentni] roditelj-dijete najbitnije"(str.396). Nedostatak konsenzusa vidi se u Tablici 1, koja pokazuje

Tablica 1

Konstrukti, stavke i izvori podataka u četiri studije o visoko-kvalitetnoj uključenosti oca i raspored stavki na konstruktima našeg modela sa Slike 1

Studija, konstrukti i stavke	Set podataka	RV	IN	OS	ES
Sobolewski & King (2005.)	NSFH92				
<i>Kvaliteta odnosa otac-dijete</i>					
Vjerojatno bi razgovarao/la s ocem				x	
Divi se ocu					x
Cjelokupni odnos					x
Oca hvali ili se žali					x
<i>Osjetljivo očinstvo</i>					
Otac objašnjava razloge				x	
S ocem razgovara o odlukama				x	
Otac mijenja mišljenje zbog ideja djeteta				x	
Dunn i sur. (2004.)	ALSPAC91				
<i>Pozitivnost dijete-otac</i>					
Enjoyment of father					x
Toplina u odnosu					x
Povjerenje				x	
Zajednički provedeno vrijeme			x		
<i>Sukob dijete-otac</i>					
Razina kazne					x
Razine uznemirenosti roditelja i djeteta					x
Učestalost neslaganja					x
Hawkins, Amato, King (2007.)	ADD HEALTH 95				
<i>Aktivno očinstvo</i>					
Učestalost kontakta		x			
Zajedničke aktivnosti			x		
Komunikacija				x	
Emocionalna bliskost					x
Stewart (2003.)	ADD HEALTH 95				
<i>Kvaliteta odnosa</i>					
Zajedničke kupovine			x		
Zajedničke sportske aktivnosti			x		
Odlazak u kino, u kazalište, muzej, koncert, sportsku utakmicu			x		
<i>Autoritativno roditeljstvo</i>					
Zajednički rad na školskim projektima			x		
Razgovarali o važnim osobnim ili školskim pitanjima			x		
<i>Bliskost s ocem</i>					
Koliko se osjećaš bliskim/bliskom ocu					x

RV = roditeljsko vrijeme; IN = interakcija; OS = osjetljivost; ES = emocionalna sigurnost s ocem

četiri nedavne studije o visokokvalitetnoj uključenosti očeva. Te studije koriste tri različite nacionalne ankete. Velike nacionalne ankete uključuju pitanja koja, u izvjesnoj mjeri, ulaze u centralno pitanje u našem modelu (Slika 1); naime, količinu izravne interakcije (IN) roditelj-dijete, stupanj osjetljivosti (OS) roditelja za dječje potrebe i zahtjeve i dječju emocionalnu sigurnost (ES) u odnosu roditelj-dijete. Tablica 1 pokazuje manjak konsenzusa o modelu visokokvalitetnog očinstva kojeg su istraživači konstruirali i pokazuje kako svaka skupina istraživača osebujno kombinira IN, RE i ES elemente u iste modele.

Ovo područje istraživanja treba detaljnije analize kvalitete uključenosti roditelja koji ne živi s djecom i odnos kvalitete i količine roditeljskog vremena. Smatramo kako prikaz na Slici 1 ima dobre teorijske temelje, te ima dosta zdravorazumskog smisla. Prvo, prema klasičnoj analizi Lamba, Plecka, Charnova i Levina (1985.) vrijeme koji roditelji i djeca provedu zajedno može biti podijeljeno na vrijeme kad je roditelj *dostupan* djetetu i vrijeme kada zaista postoji *interakcija*. Za roditelje koji ne žive s djecom, roditeljsko vrijeme (RV) pruža dostupnost. No, naš prikaz detaljnije razlikuje interakciju u kvantiteti (IN) i kvaliteti (OS). Ne mislimo time da nisu bitna i ponašanja drugog roditelja, kao na primjer konzistentna disciplina, nadzor i slično. Naš je cilj razlikovati roditeljska ponašanja (IN) koja se češće povezuju s roditeljskim vremenom i roditeljska ponašanja (OS) koja se rjeđe povezuju s roditeljskim vremenom.

Drugo, te su tri dimenzije (roditeljska interakcija, roditeljska osjetljivost i emocionalna sigurnost djeteta) utemeljene na osnovnoj pretpostavci teorije privrženosti (Bowlby, 1969.), u kojoj dostupnost roditelja za interakciju i osjetljivost na potrebe djeteta zajedno pridonose sigurnosti emocionalne povezanosti malog djeteta s roditeljem i konačno zdravoj neovisnosti. Roditeljska dostupnost i osjetljivost roditeljska su ponašanja koja djetetu prenose značenje pouzdanosti stalne roditeljske skrbi i potpore. Kao što je Robert Karen (1998.) ukratko opisao

teoriju privrženosti nakon pregleda njenog povijesnog razvoja te novijih istraživanja, "Sve što vaše dijete treba da bi bilo uspješno emocionalno i intelektualno jest vaša dostupnost i osjetljivost" (p. 416).

Treće, otkrili smo da su ove tri dimenzije također najizraženije i kod adolescenata kad razmišljaju o odnosu sa svojim roditeljima. Ispitali smo 393 obitelji za studiju o ulozi očeva u razvoju adolescenata i tražili od djece da opišu odnose sa svakim roditeljem u intervjuu s pitanjima otvorenog tipa kad su bili u sedmom razredu i ponovno kad su bili u desetom razredu. Bila je jednaka zastupljenost Anglo-Američkih i Meksičko-Američkih obitelji, te obitelji sa i bez poočima (za detalje vidi Baham, Weimer, Braver, & Fabricius, 2008. i Schenck i sur. u tisku). Neovisno kojeg su roditelja opisivali (majku s kojom žive, oca s kojim žive, poočima s kojim žive i oca s kojim ne žive), praktički su svi adolescenti svih uzrasta u svim etničkim grupama spontano procijenili svoje odnose s roditeljima u kategorijama roditeljska interakcija (npr. "Puno toga radi s nama", "Ponekad me odvede na košarku", "Većinu vremena ne provodimo zajedno"), roditeljska osjetljivost ("Uvijek je za mene tu", "Trudi se ne ignorirati me", "Uvijek je zauzeta kad tražim pomoć") i emocionalna sigurnost ("U stanju je pomoći mi da se osjećam bolje", "Dobra je, ali zna biti i zločesta", "On često viče na mene"). Zanimljivo je da adolescenti još uvijek promatraju i razlikuju iste jednake vrste roditeljskog ponašanja (roditeljska interakcija i roditeljska osjetljivost) koje su, prema teoriji privrženosti, pokrenule njihovu privrženost i emocionalnu sigurnost sa svakim roditeljem dok su bili dojenčad. Ovo je konzistentno s otkrićem Aquilino (2006.) da česti kontakti tijekom adolescentske dobi najbolje predskazuju, osim ostalih mjera očinske uključenosti, bliskost odnosa s očevima i mlađoj odrasloj dobi. Činjenica da ta roditeljska ponašanja nastavljaju biti važna u prikazivanju odnosa s roditeljima, pruža dodatno

opravdanje za zadržavanje ove razlike u našem modelu. Kao što je Bowlby (1969.) uvijek naglašavao, proces privrženosti nastavlja se tijekom života pojedinca.

Slika 1 pokazuje zašto smatramo da su pitanja poput "Je li važnija kvantiteta ili kvaliteta vremena za ishode djeteta?" ili "Je li važnije roditeljsko vrijeme ili odnos roditelj-dijete?" usporedbe koje temeljem krivog predstavljanja problema, služe za obmanu, te ih treba ukloniti iz rasprave. Kao što je prikazano na Slici 1 roditeljsko vrijeme pomaže izgradnji emocionalno sigurnih odnosa putem interakcije, ali isto tako to čine i druge stvari, uključujući osjetljivost roditelja. Emocionalno sigurni odnosi roditelja i djeteta pomažu da se osiguraju pozitivni ishodi za dijete. Prema tome, roditeljsko vrijeme je najdalje lijevo u lancu kauzalnosti, dok su stvari poput osjetljivosti roditelja i emocionalne sigurnosti odnosa roditelj-dijete (što su različiti konstrukti koji se uobičajeno zajedno svrstavaju pod pojam "kvaliteta") najdalje desno i bliže su ishodima za dijete. Stvari koje su bliže razvoju djeteta u lancu kauzalnosti, imat će veću korelaciju s razvojem djeteta nego one stvari koje su udaljenije. Pitati je li važnija količina roditeljskog vremena ili različiti indeksi kvalitete pretpostavlja teorijski model u kojem oni zauzimaju pozicije u lancu s jednakim brojem veza dalje od ishoda za djecu, ali takvi modeli ne postoje. U nedostatku takvih modela, pitanje nije ispravno. U našem je modelu ispravno pitati, na primjer, je li roditeljska interakcija ili roditeljska osjetljivost važnija za emocionalnu sigurnost. Međutim, pitanje na koje se mi u nastavku rada fokusiramo je ono koje je važnije za sudove i zakonodavce, te ono za koje imamo nove podatke – Koliko je značajna povezanost između RV i ES s ocem?

Ukratko:

- Znanstvenici obično mjere, ali miješaju tri stvari: količinu izravne interakcije roditelja i djece, stupanj osjetljivosti roditelja prema djetetovim potrebama i zahtjevima i emocionalnu sigurnost odnosa roditelj-dijete.

Ove su razlike utemeljene u teoriji privrženosti i u predstavljanju odnosa sa svojim roditeljima adolescenata.

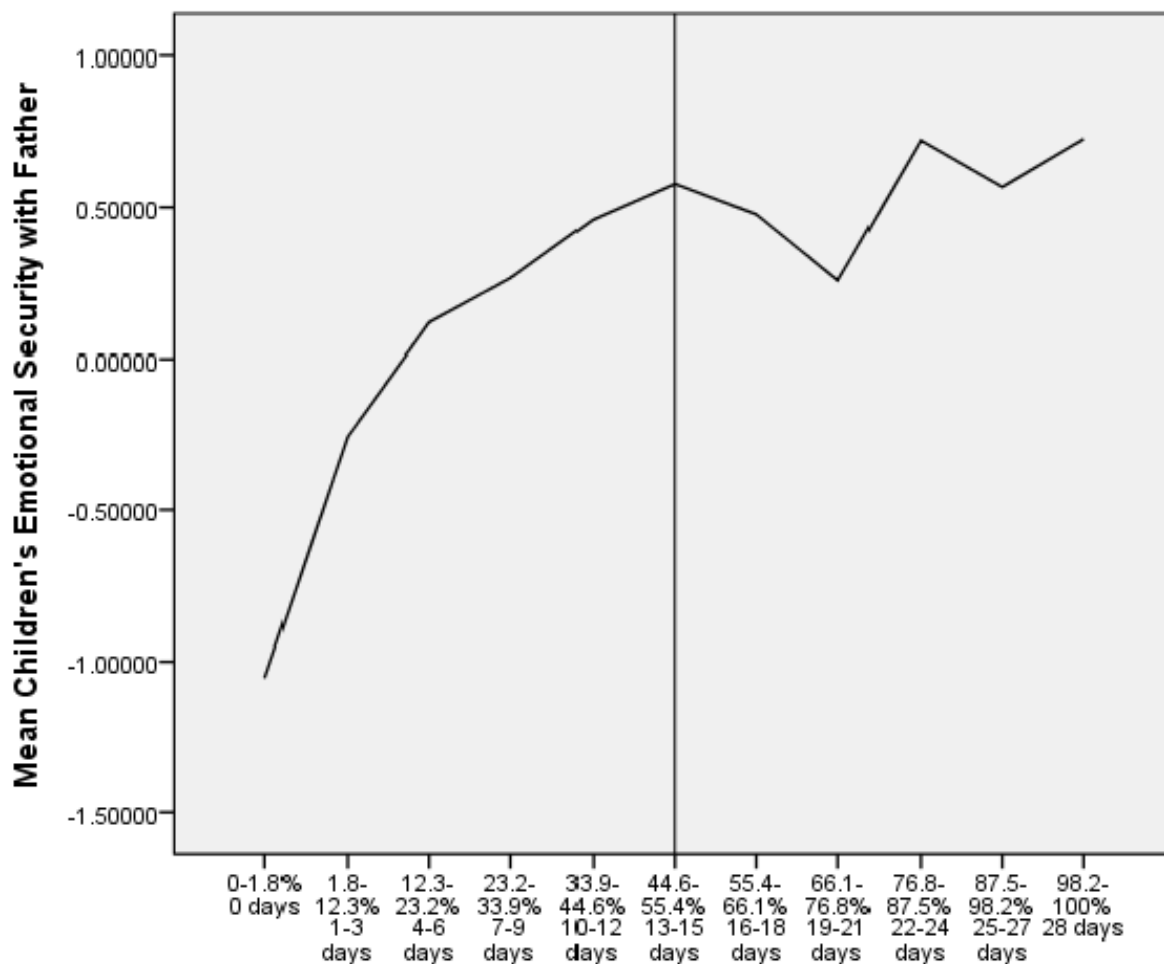
- Naš model ukazuje na to da bi *količina* roditeljskog vremena trebala utjecati na *količinu* interakcije oca s djetetom, što bi istodobno trebalo utjecati na *kvalitetu* (tj. sigurnost) odnosa oca s djetetom; roditeljsko vrijeme ne bi trebalo utjecati na *kvalitetu* interakcije oca s djetetom (tj na osjetljivost oca).
- Pitanje je li važnija kvaliteta ili kvantiteta vremena, temeljem krivog predstavljanja problema, služi za obmanu.

Nova otkrića o količini roditeljskog vremena i kvaliteti odnosa roditelj-dijete. Tijekom akademske godine 2005.-2006. anketirali smo 1030 studenata čiji su se roditelji razveli prije nego što su oni navršili 16 godina. Prosječno su se njihovi roditelji razveli prije deset godina. Popunili su on-line upitnik koji je primijenio Odjel za psihologiju za predmet Uvod u psihologiju, i za koji smo dobili dopuštenje Etičkog odbora za primjenu na humanim subjektima. Upitnik je sadržavao pitanje o roditeljskom vremenu u napomeni 4, kao i brojna pitanja o njihovim prošlim i sadašnjim obiteljskim odnosima i situaciji, što nam je omogućilo obuhvaćanje više aspekata emocionalne sigurnosti njihovih odnosa s roditeljima uz jedinstveni rezultat za svaki odnos. Ti rezultati predstavljaju kako su studenti vidjeli svoje odnose u trenutku popunjavanja upitnika, kad su bili u dobi od 18 do 20 godina, te nam omogućuju procjenu dugoročne povezanost između RV i ES.

Slika 2 pokazuje odnos između RV s ocem i ES s ocem. Uspravna crta dijeli skalu RV na 13 – 15 puta "mjesečno" (tj. 28 dana). To predstavlja 50% RV sa svakim od roditelja. Odnos otac-dijete poboljšavao se sa svakim korakom povećanja RV od 0% vremena s ocem do 50% ($r = .51, N = 871, p < .001$). Od 50% do 100% vremena s ocem odnos otac-dijete nije pokazivao statistički značajnih promjena ($r = .15, N = 152$); manje veličine uzorka u ovim

Slika 2.

Odnos između količine vremena mjesečno (4 tjedna) koje su studenti imali sa svojim očevima i emocionalna sigurnost njihova sadašnjeg odnosa s očevima

Parenting Time with Father (percent and number of days per 28)

Roditeljsko vrijeme s ocem (postotak i broj dana u 28 dana)

kategorijama u kojima su djeca živjela primarno sa svojim očevima znači da krivulje nisu pouzdane i vjerojatno predstavljaju slučajne varijacije.

Na slici 2, radi jednostavnosti, ne pokazujemo rezultate odnosa majka-dijete. Kao što smo našli u drugim studijama (Fabricius, 2003.; Fabricius & Luecken, 2003.), dugoročno je

odnos majka-dijete odražavao odnos otac-dijete, tj. ostajao je konstantan sa svakim korakom povećanja RV od 0% do 50% vremena s ocem i nakon toga je opadao. Ova otkrića ukazuju na to da kad bilo koji roditelj ima dijete koje živi s njim ili s njom većinu vremena, povećanje RV s drugim roditeljem nije povezano s bilo kakvim rizikom za odnos s prvim roditeljem. Naprotiv, povećanje RV s drugim roditeljem povezano je s poboljšanjem toga odnosa, a koristi se povećavaju do uključivo podjednagog vremena s oba roditelja. Na 50% RV čini se da odnos i s jednim i s drugim roditeljem postiže svoju najvišu razinu emocionalne sigurnosti.

Jačina povezanosti između RV i ES s ocem je značajna. Korelacija od .51 znači da se oko 25% varijabilnosti u sigurnosti odnosa tih studenata može objasniti s RV. U našem je modelu RV samo jedna od stvari koje utječu na ES i to čini samo neizravno, putem količine IN otac-dijete, koju RV omogućuje. (Fabricius i sur. 2010.) izvještava o drugim dokazima da je RV bilo u značajnoj korelaciji s IN i da nije bilo u korelaciji s RE. Činjenica da je RV nosilo oko jedne četvrtine sigurnosti odnosa toliko godina kasnije, važna je. Naša je hipoteza da je RV uzrok tih promjena te, iako ne možemo izravno testirati kauzalnost, smatrali smo da druga hipoteza o povećanju ES u RV kategorijama od 0% do 50% bilo rezultati samo-odabira* očeva u različite kategorije RV. To se moglo dogoditi na dva načina. Većina nezainteresiranih očeva – onih koji bi u konačnici završili s najgorim odnosima sa svojom djecom studentima – mogli su odabrati ili dobiti 0% RV, a progresivno bi manje takvih očeva moglo odabrati ili dobiti bilo koju kategoriju RV do 50%. Ili bi sličan, ali obrnut proces samo-odabira mogao nastati za očeve koji su posebno posvećeni djeci i sposobni.

Ispitali smo primjenjivost objašnjenja samo-odabira na način da smo rezultate odnosa s ocem podijelili u pet jednakih skupina (*quintile*) od najniže do najviše. Najviših 20% bili su očevi s najboljim odnosima, i sukladno hipotezi samo-odabira, oni koji su najposvećeniji i

* način svrstavanja ispitanika u skupine temeljem njihova vlastita izbora

najsposobniji. Oni na najnižih 20% su nesumnjivo nezainteresirani. Hipoteza samo-odabira je da se povećanje sigurnosti odnosa otac-dijete u RV od 0% do 50% objašnjava distribucijom posebno posvećenih i/ili nezainteresiranih očeva kroz kategorije RV. Prema toj hipotezi ne bi bilo vjerojatno naći značajnu korelaciju između RV i ES *unutar najviše, ni unutar najniže petine*. Zahtijevalo bi značajnu razinu preciznosti kojom bi se oni posebno posvećeni ili nezainteresirani očevi birali ili bili stavljani u kategorije RV koje su sukladne njihovim sposobnostima da u konačnici postignu odgovarajuće razine sigurnosti odnosa sa svojom djecom studentske dobi. Zapravo, postojale su značajne pozitivne korelacije između RV i ES i u najvišoj i u najnižoj petini, i također u dvije od tri petine u sredini. Ovo ukazuje na to da objašnjenje samo-odabira ispitanika (situacija kad se sami ispitanici svrstavaju u određene skupine, op.prev.) za povezanost između RV i ES prema kojem su najposvećeniji očevi svrstani u više kategorije RV i/ili oni najnezainteresiraniji svrstani u niže kategorije RV nije dovoljno za procjenu detalja podataka. Fabricius i sur. (2010.) također su razmatrali hipotezu samo-odabira ispitanika, ali u svjetlu uobičajenog nalaza da očevi i djeca općenito žele više vremena s ocem i zaključili su da bi "hipoteza samo-odabira ispitanika trebala biti promatrana s novim osjećajem skepse" (str. 214). Novi podaci prikazani na slici 2, pružaju dodatne razloge za skepsu. Dostupni dokazi konzistentniji su s hipotezom da RV utječe na sigurnost odnosa otac-dijete.

Studije u prošlosti (tj. one koje su razmatrali Amato & Gilbreth, 1999.) više su se fokusirale na povezanost kontakata otac-dijete i ishoda za djecu poput depresije, agresivnosti i školskog uspjeha, nego na povezanost kontakata i odnosa otac-dijete. To se, međutim, mijenja. Fabricius i sur. (2010.) razmatrali su studije koje se fokusiraju na povezanost između kontakata i odnosa roditelj-dijete. Nasuprot slabih dokaza u studijama kontakata i ishoda, ove

studije nalaze konzistentnu povezanost između kontakata i odnosa. To je sumirano u Tablici

2.

Tablica 2

Studije povezanosti između kontakata otac-dijete i odnosa otac-dijete

Studija	Mjere	Rezultati
Buchanan i sur. (1996.)	Količina roditeljskog vremena uključujući broj noćenja	Adolescenti s 2 ili više noćenja tjedno imali su bolje odnose s oba roditelja nego oni koji stanovali samo s jednim roditeljem; oni koji su stanovali samo s majkom imali su bolje odnose s ocem ako ga je ovaj u izvjesnoj mjeri podizao i odgajao
Dunn, i sur. (2004.); King (2006.); Sobolewski & King (2005.); King & Sobolewski (2006.); Aquilino (2006)	Učestalost kontakta otac-dijete	Jaka povezanost između učestalosti kontakta i više kvalitete otac-dijete
Peters & Ehrenberg (2008.)	Količina roditeljskog vremena	Mladi odrasli koji su imali više roditeljskog vremena iskusili su više razine osjećajnog i poticajnog očinstva, što je vjerojatno bio pokazatelj bliskosti otac-adolescent
Fabricius (2003.); Fabricius & Luecken (2007.); Luecken & Fabricius (2003.)	Količina roditeljskog vremena	Studenti koji su imali više roditeljskog vremena imali su bolje odnose s očevima
Struss, Pfeiffer, Preuss & Felder (2011.)	Količina interakcije otac-dijete tijekom roditeljskog vremena	Više interakcije otac-dijete predviđalo je pozitivne osjećaje adolescenata u vezi s kontaktima
Clarke-Stewart & Hayward (1996.)	Količina interakcije otac-dijete tijekom roditeljskog vremena; učestalost i duljina kontakta	Količina interakcije, kao i učestalost i duljina kontakta bili su povezani s odnosom otac-dijete
Whiteside & Becker (2000.)	Meta-analiza studija o učestalosti kontakta otac-dijete	Češći kontakt povezan je s boljim odnosima otac-dijete

Sažetak:

- Sukladno našem modelu, dugoročni odnosi otac-dijete poboljšavaju se sa svakom višom razinom roditeljskog vremena; koristi se povećavaju do i uključivo podjednako RV; dugoročni odnosi majka-dijete ostaju konstantni na svakoj razini roditeljskog vremena do i uključujući podjednako RV.
- Jači su dokazi da je količina roditeljskog vremena ta koja je uzrok sigurnosti odnosa, nego što bi to bila povezanost zbog samo-odabira.
- Mnoge druge studije također nalaze konzistentne povezanosti između kontakata otac-dijete i odnosa otac-dijete.

Trendovi roditeljskog vremena. Sudovi i zakonodavci trebaju biti svjesni promjena kulturalnih vrijednosti i normi u vezi s roditeljstvom zato što politika o skrbi i praksa stječu legitimnost dijelom i od preciznih odraza vrijednosti i normi roditeljstva (Fabricius i sur., 2010.). Sad postoji snažan konsenzus u javnosti da je pod normalnim okolnostima, podjednako roditeljsko vrijeme najbolje za dijete. Velika većina to podržava na svim mjestima i među svim demografskim skupinama u Sjedinjenim Državama i u Kanadi gdje se to pitanje postavlja, i u više varijacija formata pitanja, uključujući i varijaciju gdje se od ispitanika traži razmatranje razlika u količini roditeljske skrbi koju je roditelj pružao prije razvoda, i razlika u sukobu roditelja. Tablica 3 sažima te ankete. Taj konsenzus javnosti vjerojatno se najbolje može opisati kao kulturalna vrijednost roditeljstva, prije nego samo mišljenje, imajući na umu njezin dugotrajan povijesni trend prema jednakosti spolova i dokaze o njezinoj univerzalnosti i otpornost. Ističemo da je ta kulturalna vrijednost sukladna nalazima na Slici 2.

Što se tiče normi prakse, čini se da postoji spori trend prema većim količinama roditeljskog vremena s očevima, posebice prema podjednakom roditeljskom vremenu. U našim podacima prikupljenim 2005.-2006. u kojima su se roditelji studenata razveli prosječno

Tablica 3

Ispitivanja javnog mišljenja o podjednakom roditeljskom vremenu

Referenca	Sudionici	Pitanja	Odgovori
Fabricius & Hall (2000.)	AZ studenti	Kakva je najbolja organizacija života djece razvedenih roditelja?	70% do 80% je izjavilo "podjednako vrijeme s oba roditelja; nema razlike po spolu i temeljem toga jesu li njihovi roditelji razvedeni
Massachusetts glasovanje 2006.	Građani s pravom glasa	Trebali li biti zakonska odredba o presumpciji zajedničke fizičke skrbi?	90% je izjavilo "da"; nema razlika temeljem bilo kakvih demografskih varijabli
Braver, Ellman, Votruba & Fabricius (u tisku)	Tucson AZ ankete porote	Ponovljeno pitanje Massachusetts glasovanja Scenariji u kojima se od sudionika tražilo da dodijele roditeljsko vrijeme	Sudionici su obično dodjeljivali podjednako roditeljsko vrijeme čak i kad je jedan roditelj pružao većinu skrbi za dijete i kad je postojao visoko uzajamni roditeljski sukob; kad je jedan roditelj izazivao sukob, dodjeljivali su više vremena drugom roditelju
Kanadska nacionalna anketa http://www.nanosresearch.com/	Telefonsko istraživanje na slučajnom uzorku od 1.002 Kanađana od 13. do 18. ožujka 2009.	Podržavate li zakon koji bi stvorio presumpciju podjednagog roditeljskog vremena u slučajevima sporova oko skrbi?	78% je izjavilo "da"

10 godina prije, oko 9% studenata izvijestilo je o podjednakom RV (50%). U saveznoj državi Wisconsin, postotak podjednagog RV razvedenih roditelja povećao se od 15% 1996-99. na 24% 2003-04. (Brown & Cancian, 2007.). U saveznoj državi Washington, postotak razvedenih roditelja s podjednakim RV bio je oko 20% 2008-09. (Centar za istraživanje suda savezne države Washington 2009.). U saveznoj državi Arizona postotak sudskih postupaka koji su odredili podjednako RV utrostručio se od 5% 2002. (Venohr & Griffith, 2003.) na 15% 2007. (Venohr & Kaunelis, 2008.). Sudski postupci u Arizoni uključivali su i razvedene i roditelje koji se nikad nisu vjenčali, dok su ostali navedeni postotci obuhvaćali samo razvedene roditelje. Praksa podjednagog roditeljskog vremena zaostaje za konsenzusom u vezi s njegovom vrijednošću. Fabricius i sur. (2010.) iznose raspravu o mogućim složenim razlozima toga zaostajanja.

Sudovi također crpe legitimnost iz znanstvenih rezultata. Rezultati o obiteljima koje imaju zajedničku rezidencijalnu skrb su jasni. Bauserman je 2002. objavio opsežni pregled istraživanja koja su uspoređivala zajedničku sa samostalnom skrbi. Pregled je uključivao 11 objavljenih i 22 neobjavljene (uglavnom doktorske disertacije) studije koje su obuhvaćale 1.846 djece u samostalnom i 814 djece u zajedničkoj skrbi. Kategorija "zajedničke skrbi" uključivala je *zajedničku fizičku skrb* kao i *zajedničku pravnu skrb* sa samostalnom fizičkom skrbi majke. Djeca u zajedničkoj skrbi bila su značajno bolje nego ona u samostalnoj skrbi (i približno jednako dobro kao i djeca roditelja koji su u braku), u smislu opće prilagodbe, obiteljskih odnosa, samopoštovanja, emocionalne prilagodbe i prilagodbe ponašanja i specifične prilagodbe razvodu. Obitelji sa zajedničkom pravnom skrbi i obitelji sa zajedničkom fizičkom skrbi pokazivale su slične dobrobiti, i obje su kategorije uključivale "značajan udio vremena zaista provedenog sa svakim roditeljem" (str. 93).

Ipak, tu postoji pitanje mogućnosti da su oni koji su željeli zajedničku rezidencijalnu skrb bili "bolji" roditelji. U već klasičnoj Stanford studiji o skrbi nad djecom (Maccoby & Mnookin, 1992.), istraživači su statistički kontrolirali karakteristike koje bi mogle predisponirati roditelje koji i žele zajedničku rezidencijalnu skrb i koji također imaju više roditeljskih vještina i resursa, uključujući obrazovanje, prihode i početne razine međuroditeljskog neprijateljstva. Čak i nakon kontrole tih karakteristika, djeca s dva doma i dalje su bila ona koja su pokazala najveće zadovoljstvo organizacijom roditeljstva, i koja su se dugoročno najbolje prilagodila (Maccoby, Buchanan, Mnookin & Dornbusch, 1993.). Štoviše, velika većina roditelja čija su djeca stanovala u dva doma *nisu* u početku željeli i nisu se slagali sa zajedničkom rezidencijalnom skrbi. Maccoby i Mnookin (1992.) prikupili su podatke u intervjuu o inicijalnim željama roditelja prije sudske odluke ("što bi on ili ona osobno željeli u smislu rezidencijalne skrbi, neovisno o tomu što se zahtijevalo ili će se zahtijevati u sudskom postupku," p. 99). Koristeći prve znakove iz Stanford studije o skrbi nad djecom (www.socio.com/srch/summary/afda/fam25-27.htm) odredili smo da je bilo 92 obitelji u kojima su roditelji izrazili želje za bilo samostalnom ili zajedničkom rezidencijalnom skrbi. Oboje je roditelja inicijalno željelo zajedničku u samo 19 od tih 92 obitelji. Najveća je podskupina obitelji sa zajedničkom rezidencijalnom skrbi (N=37) bila ona gdje je majka željela samostalnu skrb za sebe, a otac je želio zajedničku skrb. U 19 je obitelji svaki roditelj želio samostalnu skrb za sebe. Tako je vrlo malo roditelja inicijalno bilo suglasno sa zajedničkom rezidencijalnom skrbi i velika ga je većina morala prihvatiti uspkos svojem početnom protivljenju. Oko polovica ga je prihvatila nakon što je koristila određene usluge suda (medijaciju, vještačenje, parnicu ili sudsku odluku). Ipak, oni sa zajedničkom rezidencijalnom skrbi imali su najbolje prilagođenu djecu godinama nakon toga.

Sad se okrećemo pitanju s kojim se sudovi i zakonodavci suočavaju u vezi s roditeljskim vremenom i sukobom roditelja. Razmotrivši dokaze i temeljnu teoriju o utjecaju količine RV na emocionalnu sigurnost odnosa roditelj-dijete, te konzistentnost između znanosti i suvremenih kulturalnih vrijednosti roditeljstva, dalje razmatramo mijenja li se išta od navedenog u visoko-konfliktnim obiteljima.

Sažetak

- Sva istraživanja javnog mišljenja do danas ukazuju na široku javnu podršku podjednakom roditeljskom vremenu.
- Čini se da u praksi postoji spori trend prema podjednakom roditeljskom vremenu.
- Djeca koja imaju zajedničku rezidencijalnu skrb prolaze bolje od djece u samostalnoj skrbi; ne čini se da su ti dokazi jednostavno posljedica toga da "bolji" roditelji biraju zajedničku rezidencijalnu skrb.

TREBA LI RODITELJSKO VRIJEME OGRANIČITI U VISOKO-KONFLIKTNIM OBITELJIMA?

Prethodna su istraživanja izmiješana, ali ih se može posložiti. Jedno od upornih pitanja s kojim se sudovi i kreatori politika suočavaju tiče se roditeljskog vremena u slučajevima visokog sukoba među roditeljima.⁵ Često se ide s tvrdnjom da više roditeljskog vremena izlaže djecu većoj količini sukoba, ali je ta tvrdnja pomalo zbunjujuća. Nije dokazano da više roditeljskog vremena samo po sebi nužno izlaže djecu većoj količini roditeljskog sukoba. Raspored roditeljskog vremena koji određuje *češće* diskretne periode roditeljskog vremena i time više *prijelaza* između roditelja vjerojatnije će to činiti. Osim toga, često se ne

⁵ Zbog složenosti ovoga pitanja i ograničenosti prostora, ovdje ne uključujemo sukob koji dostiže razinu fizičkog nasilja. Lamb & Kelly (2009.) imaju o tome dobru raspravu, i reference na sukladna stajališta koja se brzo mijenjaju od Jaffe, Johnston, Crooks, & Bala (2008.) i Kelly i Johnson (2008.) da se vrste i trajanje fizičkog nasilja moraju razlikovati.

prepoznaje, ali su prijašnja istraživanja o ovom pitanju zapravo prilično zbunjujuća. S jedne su strane, Amato i Rezac (1994.) i Hetherington, Cox i Cox (1978.) našli da je češći kontakt u visoko-konfliktnim obiteljima povezan s lošijim ishodima za dijete. Johnston, Kline & Tschann (1989.) našli su da je među visoko-konfliktnim obiteljima upućenim na usluge suda u sporovima oko skrbi, koje su činili njihov uzorak, veća količina kontakata, u organizaciji samostalne skrbi, zapravo bila općenito štetna. Ta su otkrića vodila neke komentatore (npr. Amato, 1993.; Emery, 1999.) ka zagovaranju ograničenja roditeljskog vremena kad prevladava visoka razina sukoba.

S druge strane, postoji bar isto toliko dokaza za suprotno. Buchanan, Maccoby i Dornbush (1996.) nisu našli da je veća količina kontakata bila štetna u visoko-konfliktnim obiteljima, a Crosbie-Burnett (1991.) nisu našli da su češći kontakti bili štetni u visoko-konfliktnim obiteljima. Johnston i sur. (1989.) su bili ograničeni na obitelji sa samostalnom skrbi; djeca u zajedničkoj fizičkoj skrbi (gdje su djeca provodila 12 do 13 dana mjesečno sa svojim očevima) nisu imala lošiju prilagodbu od djece u samostalnoj skrbi. Istraživanje Amatoa i Rezaca (1994.) bilo je ograničeno na dječake; djevojčice koje su imale češće kontakte u visoko-konfliktnim obiteljima nisu pokazivale lošije ishode. Healy, Malley i Stewart (1990.) i Kurdek (1986.) našli su suprotni obrazac, da su češći kontakti zapravo povezani s manje problema prilagodbe u situacijama visokog konflikta među roditeljima. Slično tomu, Fabricius i Luecken (2007.) našli su da je više roditeljskog vremena bilo povezano s poboljšanjem odnosa otac-dijete i u obiteljima s visokom i u onima s niskom učestalošću sukoba, i da je djelovalo protiv negativnih učinaka roditeljskog sukoba na sigurnost odnosa otac-dijete.

Divergencija nalaza ovih studija može se dijelom objasniti time jesu li istraživači mjerili učestalost kontakta ili količinu roditeljskog vremena. Većina je istraživača mjerila

učestalost kontakta (Amato & Rezak, 1994; Crosbie-Burnett, 1991; Healy i sur., 1990.; Hetherington i sur., 1978.; Kurdek, 1986.), i u tim su studijama rezultati miješani. Međutim, rezultati su među studijama koje su mjerile količinu roditeljskog vremena bili konzistentni. Buchanan i sur. (1996.) i Fabricius & Luecken (2007.) našli su da više roditeljskog vremena nije bilo štetno u visoko-konfliktnim obiteljima, a Johnston i sur. (1989.) su našli da stanovanje u dva doma nije bilo štetno u obiteljima upućenim sudu radi spora oko skrbi. Johnston i sur. (1989.) jesu našli da su veće količine roditeljskog vremena u situacijama samostalne skrbi bile štetne, ali se dogodilo da su u njihovoj studiji količina roditeljskog vremena i učestalost prijelaza bili u značajnoj korelaciji. Studije ponekad ukazuju na to da češći kontakti i *prijelazi* između domova sukobljenih roditelja mogu biti štetni, vjerojatno zato što djecu češće izlažu mogućnostima sukoba. Međutim, postoje dva načina za ograničavanje prijelaza; jedan je da se ukinu neki kontakti; a drugi je da se kontakti kombiniraju u dulje, neprekinute periode vremena. U prvom bi se slučaju količina roditeljskog vremena smanjila, a u drugom bi mogla ostati ista ili bi se povećala. Drugi pristup ostaje izvediv – i nesumnjivo je poželjniji – za visoko-konfliktne obitelji zato što nema dokaza da je veća *količina* roditeljskog vremena štetna za većinu djece sukobljenih roditelja, ni da je dvostruko stanovanje štetno za djecu čiji su roditelji uključeni u dugotrajne sporove za skrb. Upravo obrnuto, dokazi ukazuju na to da se odnosi otac-dijete mogu ojačati tijekom povećanog vremena u visoko-konfliktnim obiteljima jednako kao i u nisko-konfliktnim obiteljima (Buchanan i sur. 1996.; Fabricius i Luecken, 2007.; Johnston i sur., 1989.), i da snažni odnosi roditelj-dijete mogu štititi djecu od nekih učinaka roditeljskog sukoba (Fainsilber-Katz & Gottman, 1997.; Sandler i sur., 2008.; Vandewter & Lansford, 1998.).

Sažetak:

- Kad su istraživači koristili stare mjere učestalosti kontakata, nalazi su ponekad pokazivali da je češći kontakt bio štetan u obiteljima s visoko-konfliktnim roditeljima, a ponekad nije pokazivao da je štetniji; šteta je mogla biti zbog više prijelaza djeteta u nekim obiteljima s višom učestalošću kontakta.
- Kad su istraživači mjerili količinu roditeljskog vremena nalazi su bili konzistentniji u vezi s tim da više roditeljskog vremena nije štetno i da je bilo korisno čak i u visoko-konfliktnim obiteljima.

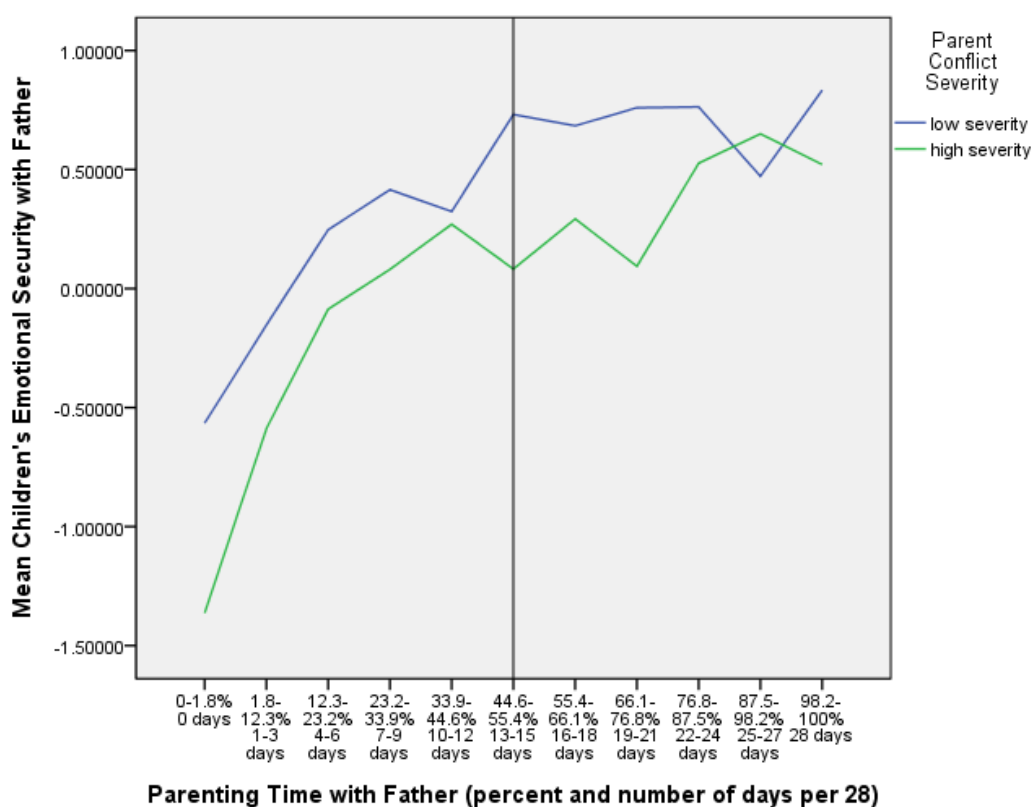
Novi nalazi o situacijama teškog sukoba. Dublje smo ovaj problem ispitali na novim podacima prikupljenim 2005-2006. kako smo prije opisali. Mjera roditeljskog sukoba u Fabricius i Luecken (2007.) ispitivala je učestalost roditeljskog sukoba. Tu smo ispitali drugačije mjere koje su postavljale pitanja o težini sukoba prije, tijekom i unutar pet godina nakon konačnog razdvajanja roditelja. Slika 3 pokazuje odnos između RV i otac-dijete ES za one studente koji su izvijestili o visokoj naspram niskoj težini roditeljskog sukoba. Jasno je da je više roditeljskog vremena povezano s boljim odnosom otac-dijete na obje razine težine roditeljskog sukoba. Ovi nalazi o težini roditeljskog sukoba ponavljaju i proširuju nalaze Fabricius i Luecken (2007.) o učestalosti sukoba. Međutim, važno je navesti da ne bi trebalo smatrati da se ovi nalazi odnose na obitelji u kojima ima nasilja i zlostavljanja.

Sažetak:

- Dugoročni odnos otac-dijete poboljšao se s povećanjem roditeljskog vremena u obiteljima u kojima je roditeljski sukob bio manje težak kao i u onima u kojima je bio više težak.
- Međutim, ne bi trebalo smatrati da se ovi nalazi odnose na obitelji u kojima ima nasilja i zlostavljanja.

Slika 3.

Odnos između količine roditeljskog vremena mjesečno (4 tjedna) koje su studenti imali sa svojim očevima i emocionalna sigurnost njihovog sadašnjeg odnosa s očevima za one koji su izvijestili o teškom naspram blagog roditeljskog sukoba

Roditeljsko vrijeme s ocem (postotak i broj dana s ocem u 28 dana)

POVEZANOST S DUGOROČNIM FIZIČKIM ZDRAVLJEM DJECE

Rizične obitelji. Literatura o razvodu već dugo dokumentira da je povećan rizik za probleme mentalnog zdravlja u djece povezan s prekinutim odnosima roditelj-dijete i roditeljskim sukobom koji tako često prati razvod. Nedavna literatura o fizičkom zdravlju koja se fokusira na "rizične obitelji" relevantna je za istraživanja o razvodu zato što ukazuje na duboke posljedice za dječje dugoročno fizičko zdravlje povezano sa stresom, koje se može

pripisati istim obiteljskim čimbenicima. Ona nam također daje uvid u temeljne fiziološke mehanizme gdje ti čimbenici djeluju kao okidači. Nalazi o fizičkom zdravlju tek moraju probiti svoj put u literaturu o razvodu i postati vidljivi, i čini se da su manje poznati sudu i zakonodavcima.

Rena Repetti, Shelley E. Taylor i Teresa E. Seeman sa University of California, Los Angeles, objavile su u prestižnom časopisu, *Psychological Bulletin*, 2004., prvi pregled opsežne literature o fizičkom zdravlju koja se povezuje s obiteljskim odnosima. Zaključile su da disfunkcionalni obiteljski odnosi "vode do posljedične akumulacije rizika za *poremećaje mentalnog zdravlja, teže kronične bolesti i rane smrtnosti*" (str. 330, kurziv dodan).

Razmotrile su 15 velikih, longitudinalnih studija fizičkog zdravlja započetih desetljećima prije, a koje su srećom često sadržavale dovoljno pitanja o obiteljskim odnosima uz brojna pitanja o prehrani, alkoholu, tjelovježbi, pušenju, itd. Nalazi dosljedno ukazuju na negativne zdravstvene posljedice na djecu u obiteljima koje karakterizira ne samo visoka razina roditeljskog sukoba, već također i hladni odnos roditelj-dijete bez podrške, tzv. "rizičnim obiteljima". Istraživanje je ukazivalo na to da sukob među roditeljima i loši odnosi roditelj-dijete izazivaju slične učinke.

Longitudinalne su studije otkrile da su obiteljski sukob i agresivnost bili povezani s povećanim rizikom od srčane bolesti u dječaka, rizikom od raka, manjim infektivnim bolestima, povećanim rizikom od pretjerane tjelesne težine u odrasloj dobi, slaboj metaboličkoj kontroli dijabetesa, i sveukupno slabijem zdravstvenom stanju prema mišljenju ispitivanih osoba. Studije reprezentativnih uzoraka pokazale su povezanost sa slabijim rastom tijekom dojenačke dobi (Valenzuela, 1997.), slabijim općim zdravstvenim stanjem (Gottman & Katz, 1989.) i, među djecom s dijagnosticiranim medicinskim problemima, slabijom

kontrolom teških simptoma bolesti (Gil i sur., 1987.; Martin, Miller-Johnson, Kitzmann & Emery 1998.).

Loši odnosi roditelj-dijete bili su povezani s višim stopama bolesti i fizičkim tegobama više godina kasnije (Gottman, Katz, & Hooven, 1996., 1997.; Wickrama, Lorenz, & Conger, 1997.) i ozbiljnijim medicinskim stanjima u srednjoj dobi (Russek & Schwartz, 1997.; Shaffer, Duszynski & Thomas, 1982.). Primjerice, Russek i Schwartz (1997.) ispitali su podatke muških studenata Harvarda ranih 1950-tih od kojih su tražili da opišu svoje odnose sa svakim roditeljem. Njihovi su opisi označeni kao pozitivni ("vrlo bliski" "topli i prijateljski") ili negativni ("netolerantni" "nategnuti i hladni"). Dvanaest posto odnosa s majkama i 20% s očevima, bilo je označeno kao negativno. Trideset-pet godina kasnije istraživači su dobili zdravstveni status temeljem osobnih intervjua i pregledom dostupne medicinske dokumentacije. Od muškaraca koji su opisali negativni odnos bilo s majkom ili s ocem, 85-91% ih je razvilo kardiovaskularnu bolest, ulkus želuca, i/ili alkoholizam, u usporedbi sa samo 45-50% onih koji su opisali pozitivne odnose. Vrijedno je opaziti da su te studije započele 1950-tih i 1960-tih kad su majke bile gotovo isključivi skrbnici, tako da činjenica da pokazuju slične učinke loših odnosa s majkom kao i loših odnosa s ocem ukazuje na to da zdravstveni rizici povezani s poremećenim odnosima roditelj-dijete nisu ograničeni samo na primarnog skrbnika.

Kad je u istoj studiji obavljena procjena odnosa roditelj-dijete i roditeljskog sukoba, istraživači su našli slične učinke. Npr., Shaffer i sur. (1982.) ispitali su podatke bijelih muškaraca liječnika koji su diplomirali na medicinskom fakultetu između 1948. i 1964. i koji su opisali stavove članova obitelji jednih prema drugima bilo kao pozitivne (tope, bliske, pune razumijevanja ili povjerljive), ili negativne (razdvojene, odbojne, bolne, visoko napete). Muškarci koji su opisali više negativnih i manje pozitivnih obiteljskih odnosa imali su veći

rizik u budućnosti od raka, čak i nakon kontrole čimbenika zdravstvenog rizika poput dobi, alkohola, pušenja, pretjerane tjelesne težine i razine holesterola.

Sažetak:

- Obitelji koje karakterizira bilo roditeljski sukob ili slabi odnosi roditelj-dijete predstavljaju ozbiljan dugoročni zdravstveni rizik za djecu, uključujući ranu smrtnost.
- Ove su studije započele 1950-tih i 1960-tih kad su majke bile gotovo isključivi skrbnici, i pokazuju da loš odnos bilo s majkom ili s ocem ima slične učinke, te zato nalazi nisu ograničeni samo na primarnog skrbnika.

Sustav odgovora na stres kao mehanizam putem kojeg rizične obitelji mogu naštetiti zdravlju. Repetti i sur. (2002.) našli su dokaze da rizične obitelji utječu na fizičko zdravlje djece putem kumulativnih ometanja uspostavljenih tijekom ranog djetinjstva u fiziološkoj i neuroendokrinoj regulaciji sustava (tj. ometanjem simpatetičke-andromedularne (SAM) reaktivnosti, hipotalamičke-pituitarne-adrenokortikalne (HPA) reaktivnosti i serotonergičkog funkcioniranja). Takva ometanja mogu imati učinke na organe, uključujući mozak, i na sustave, uključujući imunosni sustav. Rastući konsenzus (Troxel & Matthews, 2004.; Ripetti i sur. 2004.) ukazuje na to da su društveni procesi roditeljskog sukoba i slabi odnosi roditelj-dijete uzrok stalnog stresa, što kronično aktivira i na taj način deregulira biološke odgovore djeteta na stres, vodeći do propadanja funkcioniranja kardiovaskularnog sustava i do povišenog krvnog tlaka (npr., Ewart, 1991.) i koronarne srčane bolesti (npr. Woodall & Matthews, 1989.), te mogućeg ometanja dječjeg usvajanja emocionalnih kompetencija i vještina samo-regulacije (npr., Camras i sur., 1988.; Dunn & Brown, 1994.; Dunn, Brown, Slomkowski, Tesla, & Youngblade, 1991.).

Psihološki procesi toj deregulaciji dodaju kognitivne i emocionalne dimenzije. Prema modernoj teoriji privrženosti (Bowlby, 1969.), loši odnosi roditelj-dijete vode osjećajima nesigurnosti, ljutnje, nepovjerenja u trajnu roditeljsku podršku i nisko samopoštovanje, što samo po sebi može kronično aktivirati i deregulirati dječje biološke odgovore na stres. U teoriji zasnovanoj na privrženosti Davies & Cummings (1994.), roditeljski sukob na sličan način vodi do emocionalne nesigurnosti zato što dijete strahuje od napuštanja jednog ili oboje sukobljenih roditelja. To smo predstavili na Slici 1, gdje je roditeljski sukob roditeljsko ponašanje kao i interakcija roditelj-dijete i osjetljivost roditelja. Roditeljski sukob također može prouzročiti da se roditelji povlače od djece i smanjuju interakcije i osjetljivost (npr., Fauber, Forehand, Thomas, & Weirson, 1990.; Goldberg & Easterbrooks, 1984.; Parke & Tinsley, 1981.), i tako mogu također neizravno utjecati na djetetov osjećaj sigurnosti u odnosu roditelj-dijete, ali zbog razloga jednostavnosti taj složeniji put nismo uključili u model

Taj mehanizam emocionalne sigurnosti nije apstraktna tvorevina. On uključuje "fight or flight"* sustav odgovora koji doživljavamo u akutnom obliku kad je ugrožena naša sigurnost, primjerice, kad netko potegne oružje ili kad čujemo korake iza sebe u praznoj javnoj garaži. Jedan od najvećih pomaka u modernoj psihologiji bio je utvrđivanje kako taj sustav funkcionira tijekom normalnog razvoja djeteta u obitelji. Primarna ugroza sigurnosti i zaštite koji je sustav bespomoćnog ljudskog dojenčeta i malog djeteta sposoban uočiti, jest odsustvo roditelja, roditeljska neosjetljivost i roditeljski sukob. U akutnom obliku, oni u djece izazivaju isti prekid daha, povećani krvni tlak i bilo, strah itd., koji mi doživljavamo kad smo ugroženi, zato što izaziva trenutačno oslobođenje istih moćnih hormona. Djeca u obiteljima

* Teorija koju je razvio Walter B. Cannon, i prema kojoj životinjski ili ljudski organizam u situaciji u kojoj se ili mora boriti ili pobjeći koristi mehanizme koji ga dovode u stanje spremnosti za odgovor s ogromnom energijom; mehanizam karakterizira povećana aktivnost simpatičkog nervnog sustava, uključujući povećanu proizvodnju katecholamina s čim je povezan povišeni krvni tlak, bilo i brzina disanja i skeletalno-mišićni protok krvi. Tako unutarnja reakcija omogućuje vanjsko ponašanje koje je odgovor na opasnost (op.prev.).

koje karakterizira disfunkcionalni roditeljski sukob i nesuportivan odnos roditelj-dijete doživljavaju takve ugroze opetovano i uče ih predvidjeti kad ih nema. Takvu djecu to izlaže kroničnim niskim dozama tih hormona, što je uzrok dugoročnih zdravstvenih problema.

Kad razmotrimo to da je 40% studenata iz razvedenih obitelji koje smo nedavno istraživali imalo minimalno roditeljsko vrijeme sa svojim očevima, i kad nakon toga pogledamo Sliku 3 i vidimo kako danas, oni mladi koji su sa svojim očevima imali minimalno vrijeme sa svojim očevima, imaju uništene odnose s njima, i kad to povežemo sa zdravstvenim ishodima u životu mladih odraslih koji su izvijestili o slično udaljenim odnosima s roditeljima, trebali bismo biti uznemireni do razine osobne patnje – i ozbiljnog javno zdravstvenog problema – koji to predstavlja. Kad gledamo Sliku 3 i vidimo da oni koji su iskusili teški roditeljski sukob imaju čak i lošije odnose sa svojim očevima, trebali bismo se još više zabrinuti.

Sažetak:

- Sukladno teoriji privrženosti, kad su roditelji nedostupni, neosjetljivi, ili u međusobnom sukobu, djeca to percipiraju kao prijetnju trajnoj podršci, što vodi do kronične aktivacije sustava odgovora na stres.
- Kronična aktivacija može oštetiti organe i sustave.

Mehanizmi koji su dostupni sudovima i zakonodavcima radi smanjivanja zdravstvenih rizika za djecu razvedenih roditelja. Ovi rezultati ukazuju na to da su visoki roditeljski sukob i nesuportivni odnosi značajni rizici povezani s brojem problema mentalnog zdravlja i težih bolesti u kasnijem životu. Dublji je smisao da bi obiteljski sudovi i zakonodavci trebali podjednako razmotriti minimiziranje roditeljskog sukoba i jačanje odnosa roditelj-dijete zbog njihovih sličnih dugoročnih posljedica. Mnoge jurisdikcije imaju politike i intervencije u vezi

sa smanjenjem roditeljskog sukoba i jačanja odnosa roditelj-dijete promoviranjem pozitivnog roditeljstva.

Kad se bavimo pitanjem trebali li roditeljsko vrijeme u visoko-konfliktnim obiteljima smanjiti, sudovi bi trebali razmotriti potencijalni rizik štete koju smanjenje roditeljskog vremena nanosi odnosu roditelj-dijete. Dokazi ukazuju na to da je u razvedenim obiteljima s učestalim i teškim roditeljskim sukobima više roditeljskog vremena s ocem povezano s poboljšanjem odnosa otac-dijete. Ograničavanje roditeljskog vremena u slučajevima roditeljskog sukoba ograničava količinu interakcija koje dijete može imati s tim roditeljem, što predstavlja rizik zbog narušavanja odnosa roditelj-dijete i riskira da ta djeca bivaju dvostruko ranjiva na dugoročnu štetu za njihovo fizičko zdravlje. Sudovi imaju bolje opcije za rješavanje izlaganja djece roditeljskom sukobu nego što je smanjenje roditeljskog vremena, poput rjeđih prijelaza od jednog roditelja drugom, ili takvih prijelaza koji ne zahtijevaju izravne međusobne interakcije roditelja. Dokazi ukazuju na to da sam roditeljski sukob ne bi trebao biti osnova za ograničenje roditeljskog vremena; dokazi upravo ukazuju na to da bi sudovi trebali odvagnuti opcije povećanja roditeljskog vremena u visoko-konfliktnim obiteljima. Svjesni smo da je ovo suprotno prihvaćenim idejama i praksi ograničenja roditeljskog vremena u visoko-konfliktnim obiteljima. No, kako smo razmatrali, argumenti za prihvaćene ideje i praksu ne temelje se na empirijskim dokazima da bi povećano roditeljsko vrijeme bilo štetno za djecu u visoko-konfliktnim obiteljima. Naše preporuke za razmatranje povećanja roditeljskog vremena u visoko-konfliktnim obiteljima sukladno je Repetti i sur. (2004.) da roditeljski sukob i odnosi roditelj-dijete mogu imati nezavisne učinke na zdravlje djeteta. To znači da roditelji u konfliktnim odnosima nisu nužno i oni koji su hladni i nesupportivni prema svojoj djeci. To implicira da se odnosi roditelj-dijete u visoko-konfliktnim obiteljima mogu poboljšati. Izravni dokazi da poboljšani odnosi roditelj-dijete mogu

protudjelovati prema nekim štetnim učincima roditeljskog sukoba dostupni su (Fainsilber-Katz & Gottman, 1997.; Sandler, i sur., 2008.; Vandewater & Lansford, 1998.).

Raspodjela roditeljskog vremena važan je alat koji posjeduju sudovi i zakonodavci kako bi ojačali odnose roditelj-dijete u obiteljima. I dokazi i teorija ukazuju na to da količina roditeljskog vremena djeluje na dugoročnu kvalitetu odnosa otac-dijete na način da omogućuje povećanu interakciju među njima. Tvrdili smo da dokazi na Slici 2 daju jaki argument da roditeljsko vrijeme vrši kauzalni utjecaj na odnose roditelj-dijete. Taj argument također podržava teoretsko objašnjenje kauzalnog utjecaja koje pruža teorija privrženosti. Posebno smo impresionirani koliko je interakcija roditelj-dijete važna adolescentima, kao što pokazuje centralna uloga koju u njihovim predodžbama imaju odnosi s roditeljima. Oni budno prate količinu interakcije koju imaju sa svakim roditeljem i procjenjuju je li im to osobno dovoljno. Teorija privrženosti definira nedostupnost roditelja kao potencijalnu prijetnju koju je sustav emocionalne sigurnosti stvoren nadzirati. Vrijeme provedeno u interakciji je način na koji se bliski i suportivni odnosi razvijaju, a izgubljeno vrijeme je rizik za izlaganje djece kroničnom stresu i poremećenim odnosima s roditeljem, čak i u adolescentnoj dobi (npr. Aquilino, 2006.)

Sudovi i zakonodavci mogu se opirati razmatranju dodjele roditeljskog vremena kao alata za jačanje odnosa roditelj-dijete zato što često dobijaju sljedeće stručne savjete ili svjedočenja: a) Kvaliteta je važnija od količine roditeljskog vremena, i b) Zakonske odredbe koje bi mogle poticati bilo koju posebnu količinu roditeljskog vremena trebalo bi izbjegavati zato što ne znamo kolika je količina roditeljskog vremena najbolja za svaku pojedinu obitelj. Već smo raspravljali o razlozima zašto je (a) neispravna usporedba. Ovdje želimo ponuditi analogiju: Razina obrazovanja utječe na vrstu posla koju ljudi dobijaju, što zauzvrat utječe na njihovu zaradu tijekom života, ali ekonomisti ne formuliraju pitanje, "Što je važnije za

predviđanje zarade tijekom života, razina obrazovanja, ili vrsta posla?" Obrazovanje ima neizravni učinak, zato takvo ili/ili pitanje ne koristi. Korelacija između vrste posla i zarade bit će jača nego korelacija između razine obrazovanja i zarade, ali to ne bi potaklo ekonomiste na zagovaranje potrebe manjeg posvećivanja pozornosti obrazovanju.

Ako nastavimo s analogijom, društvo uzima kao dano to da ne znamo koja je razina obrazovanja najbolja za pojedinca, i ne možemo propisati istu razinu obrazovanja za sve. Ali društvo ipak podržava politike koje ljude informiraju o važnosti obrazovanja za potencijal zarađivanja tijekom života, koje čine da je obrazovanje dostupno svima koji to žele i koje ohrabruju obrazovanje čak do razine propisivanja minimalnog obveznog obrazovanja za svu djecu. Slično tomu, sudovi i zakonodavci ne mogu znati koja je razina roditeljskog sukoba, ili koja je razina sigurnosti odnosa roditelj-dijete prihvatljiva za pojedinu obitelj. A ipak uspostavljaju politike koje potiču roditelje na smanjenje sukoba i jačanje odnosa. Sudovi i zakonodavci bi jednako tako mogli uspostaviti politike koje potiču roditelje na maksimiziranje roditeljskog vremena za oba roditelja unutar ograničenja koja nameće situacija pojedine obitelji.

Snažna veza između roditeljskog vremena i odnosa otac-dijete u razvedenim obiteljima i pri niskoj, kao i pri visokoj razini roditeljskog sukoba, i dokazi, kao i spoznaje teorije koji su rasli tijekom desetljeća o tome kako nesupportivni odnosi roditelj-dijete štete dugoročnom zdravlju, znače da trajna situacija minimalnog roditeljskog vremena za veliki broj djece jest problem javnog zdravstva koji zahtijeva pozornost znanstvenika, zakonodavaca i pojedinačnih sudova. Mnoga istraživanja (pregled u Fabricius i sur., 2010.) pokazuju da djeca i razvedeni očevi općenito žele više roditeljskog vremena. Ne vidimo uvjerljive razloge zbog kojih bismo sumnjali da bi za djecu bilo dobro, osim u neuobičajenim okolnostima, osigurati i poticati više roditeljskog vremena, posebice u visoko-konfliktnim obiteljima.

SMJERNICE: RAZMATRANJA I UPOZORENJA

- Sudovi i kreatori politika trebali bi podjednako razmotriti minimiziranje roditeljskog sukoba i jačanje odnosa roditelj-dijete zbog njihovih sličnih dugoročnih posljedica za djecu.
- Sudovi imaju bolje opcije za rješavanje problema dječjeg izlaganja roditeljskom sukobu nego što je to smanjivanje roditeljskog vremena koje može naštetiti odnosu roditelj-dijete; bolje opcije uključuju organizaciju s manjim brojem prijelaza od jednog roditelja drugom, ili prijelaze koji ne zahtijevaju izravne roditeljske interakcije.
- I dokazi i teorija ukazuju na to da količina roditeljskog vremena utječe na dugoročnu sigurnost djeteta u odnosu otac-dijete, što RV čini važnim alatom koji sudovi imaju radi jačanja odnosa roditelj-dijete.
- Sudovi i zakonodavci trebali bi uspostaviti politike koje potiču roditelje na maksimiziranje roditeljskog vremena za oboje roditelja unutar ograničenja situacije pojedine obitelji.

Bibliografija

- Aquilino, W. S. (2006). The noncustodial father–child relationship from adolescence into young adulthood. *Journal of Marriage and Family*, 68, 929–946. DOI: 10.1111/j.1741-3737.2006.00305.x
- Amato, P. R. (1993). Children's adjustment to divorce: Theories, hypotheses, and empirical support. *Journal of Marriage and Family*, 55(1), 23–38. DOI: 10.2307/352954
- Amato, P. R., & Gilbreth, J. G. (1999). Nonresident fathers and children's well-being: A meta-analysis. *Journal of Marriage and Family*, 61, 557–573. DOI: 10.2307/353560
- Amato, P. R., & Gilbreth, J. G. (1999). Nonresident fathers and children's well-being: A meta-analysis. *Journal of Marriage and Family*, 61, 557–573. DOI: 10.2307/353560
- Amato, P. R., & Rezac, S. J. (1994). Contact with nonresidential parents, interparental conflict, and children's behavior. *Journal of Family Issues*, 15(2), 191–207.
DOI:10.1177/0192513X94015002003
- Argys, L. H., Peters, E. Cook, S. Garasky, S., Nepomnyaschy L., & Sorensen, E. (2006). Measuring contact between children and nonresident fathers. In S. Hofferth & L. Casper (Eds.), *Handbook of measurement issues in family research*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Braver, S. L., Ellman, I. M., Votruba, A. M., & Fabricius, W. V. (in press). Lay judgments about child custody after divorce. *Psychology, Public Policy, and the Law*.
- Baham, M. E., Weimer, A. A., Braver, S. L., & Fabricius, W. V. (2008) Sibling relationships in blended families. In J. Pryor (Ed.), *The international handbook of stepfamilies: Policy and practice in legal, research and clinical spheres* (pp. 175–207). Hoboken, NJ: Wiley.
- Bowlby, J. (1969). Attachment and loss: Vol. 1. *Attachment*. New York: Basic Books.
- Brown, P. & Cancian, M. (2007). *Wisconsin's 2004 shared-physical-placement guidelines: Their use and implications in divorce cases*. University of Wisconsin-Madison Institute for Research on Poverty.

- Buchanan, C. M., Maccoby, E. E., & Dornbusch, S. M. (1996). *Adolescents after divorce*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Camras, L. A., Ribordy, S., Hill, J., Martino, S., Spaccarelli, S., & Stefani, R. (1988). Recognition and posing of emotional expressions by abused children and their mothers. *Developmental Psychology*, *24*, 776–781. DOI: 10.1037/0012-1649.24.6.776
- Clarke-Stewart, K. A., & Hayward, C. (1996). Advantages of father custody and contact for the psychological well-being of school-age children. *Journal of Applied Developmental Psychology*, *17*, 239–270. DOI: 10.1016/S0193-3973(96)90027-1
- Coley, R. L., & Medeiros, B. L. (2007). Reciprocal longitudinal relations between nonresident father involvement and adolescent delinquency. *Child Development*, *78*, 132–147. DOI: 10.1111/j.1467-8624.2007.00989.x
- Crosbie-Burnett, M. (1991). Impact of joint versus sole custody and quality of the coparental relationship on adjustment of adolescents in remarried families. *Behavioral Sciences and the Law*, *9*, 439–449. DOI:10.1002/bsl.2370090407
- Davies, P. T., & Cummings, E. M. (1994). Marital conflict and child adjustment: An emotional security hypothesis. *Psychological Bulletin*, *116*, 387–411. DOI: 10.1037/0033-2909.116.3.387
- Dunn, J., & Brown, J. (1994). Affect expression in the family, children's understanding of emotions, and their interactions with others. *Merrill-Palmer Quarterly*, *40*, 120–137.
- Dunn, J., Brown, J., Slomkowski, C., Tesla, C., & Youngblade, L. (1991). Young children's understanding of other people's feelings and beliefs: Individual differences and their antecedents. *Child Development*, *62*, 1352–1366. DOI: 10.2307/1130811
- Emery, R. E. (1999). *Marriage, divorce and children's adjustment* (2nd ed.). Newbury Park, CA:

Sage.

- Ewart, C. K. (1991). Familial transmission of essential hypertension, genes, environments, and chronic anger. *Annals of Behavioral Medicine, 13*, 40–47.
- Fabricius W. V., & Braver, S. L. (2003). Non-child support expenditures on children by nonresidential divorced fathers. *Family Court Review, 41*(3), 321–336.
DOI:10.1111/j.174-1617.2003.tb00894.x
- Fabricius W. V., Braver, S. L., Diaz, P., & Velez, C.E. (2010). Custody and parenting time: Links to family relationships and well-being after divorce, In M.E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* (5th edition, pp. 201 - 240). New York: Wiley.
- Fabricius, W. V., & Luecken, L. J. (2007). Postdivorce living arrangements, parent conflict, and long-term physical health correlates for children of divorce. *Journal of Family Psychology, 21*(2), 195–205. DOI: 10.1037/0893-3200.21.2.195
- Fainsilber Katz, L., & Gottman, J.M. (1997). Buffering children from marital conflict and dissolution. *Journal of Clinical Child Psychology, 26*(2) 157-171. DOI: 10.1207/s15374424jccp2602_4
- Fauber, R., Forehand, R., Thomas, A.M., & Wierson, M. (1990). A mediational model of the impact of marital conflict on adolescent adjustment in intact and divorced families: The role of disrupted parenting. *Child Development, 61*, 1112 – 1123. DOI: 10.2307/1130879
- Gil, K. M., Keefe, F. J., Sampson, H. A., McCaskill, C. C., Rodin, J., & Crisson, J. E. (1987). The relation of stress and family environment to atopic dermatitis symptoms in children. *Journal of Psychosomatic Research, 31*, 673–684. DOI: 10.1016/0022-3999(87)90016-X
- Goldberg, W.A. & Easterbrooks, M.A. (1984). Role of marital quality in toddler development. *Developmental Psychology, 20*, 504 – 514. DOI: 10.1037/0012-1649.20.3.504

- Gottman, J. M., & Katz, L. F. (1989). Effects of marital discord on young children's peer interaction and health. *Developmental Psychology, 25*, 373–381. DOI: 10.1037/0012-1649.25.3.373
- Gottman, J. M., Katz, L. F., & Hooven, C. (1996). Parental meta-emotion philosophy and the emotional life of families. Theoretical models and preliminary data. *Journal of Family Psychology, 10*, 243–268. DOI: 10.1037/0893-3200.10.3.24
- Gottman, J. M., Katz, L. F., & Hooven, C. (Eds.). (1997). *Meta-emotion: How families communicate emotionally*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Harris, Kathleen Mullan, Francesca Florey, Joyce Tabor, Peter S. Bearman, Jo Jones, and J. Richard Udry. 2003. *The National Longitudinal Study of Adolescent Health: Research Design* (<http://www.cpc.unc.edu/projects/addhealth/design>).
- Hawkins, D. N., Amato, P. R., & King, V. (2007). Nonresident father involvement and adolescent well-being: Father effects or child effects? *American Sociological Review, 72*(6), 990–1010. DOI: 10.1177/000312240707200607
- Healy, J. M., Malley, J. E., & Stewart, A. J. (1990). Children and their fathers after parental separation. *American Journal of Orthopsychiatry, 60*, 531–543. DOI:10.1037/h0079201
- Hetherington, E. M., Cox, M., & Cox, R. (1978). The aftermath of divorce. In J. H. Stevens, Jr., & M. Matthews (Eds.), *Mother-child, father-child relations*. Washington, DC: National Association for Education of Young Children. DOI: 34:851-858
- Jaffe, P. G., Johnston, J. R., Crooks, C. V., & Bala, N. (2008). Custody disputes involving allegations of domestic violence: Toward a differentiated approach to parenting plans. *Family Court Review, 46*(3), 500–522. DOI:10.1111/j.1744-1617.2008.00216.x
- Johnston, J. R., Kline, M., & Tschann, J. M. (1989). Ongoing postdivorce conflict: Effects on

- children of joint custody and frequent access. *American Journal of Orthopsychiatry*, 59, 576–592. DOI:10.1111/j.1939-0025.1989.tb02748.x
- Juby, H., Billette, J.-M., Laplante, B., & Le Bourdais, C. (2007). Nonresident fathers and children: Parents' new unions and frequency of contact. *Journal of Family Issues*, 28, 1220–1245. DOI: 10.1177/0192513X07302103
- Karen, R. (1998) *Becoming attached: First relationships and how they shape our capacity to love*. New York: Oxford.
- Kelly, J. B., & Johnson, M. P. (2008). Differentiation among types of intimate partner violence: Research update and implications for interventions. *Family Court Review*, 46(3), 476–499. DOI:10.1111/j.1744-1617.2008.00215.x
- King, V. (2006). The antecedents and consequences of adolescents' relationships with stepfathers and nonresident fathers. *Journal of Marriage and Family*, 68, 910–928. DOI:10.1111/j.1741-3737.2006.00304.x
- Kurdek, L. A. (1986). Custodial mothers' perceptions of visitation and payment of child support by noncustodial fathers in families with low and high levels of pre-separation interparent conflict. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 7(4), 307–323. DOI :10.1016/0193-3973(86)90002-X
- Lamb, M. E., Pleck, J. H., Charnov, E. L., & Levine, J. A. (1985). *Paternal behavior in humans*. 883 – 894.
- Lamb, M. E., & Kelly, J. B. (2009). Improving the quality of parent–child contact in separating families with infants and young children: Empirical research foundations. In R. M. Galatzer- Levy, L. Kraus, & J. Galatzer-Levy (Eds.), *The scientific basis of child custody decisions* (pp. 187-214). (Second edition). Hoboken, NJ: Wiley.

- Laumann-Billings, L., & Emery, R. E. (2000). Distress among young adults from divorced families. *Journal of Family Psychology, 14*, 671–687. DOI: 10.1037/0893-3200.14.4.671
- Maccoby, E. E., Buchanan, C. M., Mnookin, R. H., & Dornbusch, S. M. (1993). Postdivorce roles of mothers and fathers in the lives of their children: Families in transition. *Journal of Family Psychology, 7*(1), 24–38. 10.1037/0893-3200.7.1.24
- Maccoby, E. E., & Mnookin, R. H. (1992). *Dividing the child: Social and legal dilemmas of custody*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Martin, M. T., Miller-Johnson, S., Kitzmann, K. M., & Emery, R. E. (1998). Parent–child relationships and insulin-dependent diabetes mellitus: Observational ratings of clinically relevant dimensions. *Journal of Family Psychology, 12*, 102–111. DOI: 10.1037/0893-3200.12.1.102
- Parke, R.D. & Tinsley, B.R. (1983). The father’s role in infancy: Determinants of involvement in caregiving and play. In M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* (2nd ed., pp. 429 – 458). New York: Wiley.
- Repetti, R.L., Taylor, S.E. & Seeman, T.E. (2002). Risky families: Family social environments and the mental and physical health of offspring. *Psychological Bulletin, 128*, 330–366. DOI:10.1037/0033-2909.128.2.33
- Russek, L. G., & Schwartz, G. E. (1997). Feelings of parental caring can predict health status in mid-life: A 35-year follow-up of the Harvard Mastery of Stress study. *Journal of Behavioral Medicine, 20*, 1–13. DOI: 10.1023/A:1025525428213
- Sandler, I., Miles, J., Cookston, J., & Braver, S. (2008) Effects of father and mother parenting on children’s mental health in high- and low-conflict divorces *Family Court Review, 46*(2), 282–296. DOI: 10.1111/j.1744-1617.2008.00201.x

- Schenck, C. E., Braver, S. L., Wolchik, S. A., Saenz, D., Cookston, J. T., & Fabricius, W.V. (in press). Do I matter to my (step- and non-residential) dad?: The relation between perceived mattering and adolescent mental health problems. *Fathering*. DOI: 10.3149/fth.0701.70
- Shaffer, J. W., Duszynski, K. R., & Thomas, C. B. (1982). Family attitudes in youth as a possible precursor of cancer among physicians: A search for explanatory mechanisms. *Journal of Behavioral Medicine*, 5, 143–163. DOI: 10.1007/BF00844805
- Smyth, B. M. (2004). Parent–child contact schedules after divorce. *Family Matters*, 69, 32–43.
- Sobolewski, J. M., & King, V. (2005). The importance of the coparental relationship for nonresident fathers' ties to children. *Journal of Marriage and Family*, 67, 1196–1212. DOI: 10.1111/j.1741-3737.2005.00210.x
- Stewart, S. D. (2003). Nonresident parenting and adolescent adjustment: The quality of nonresident father–child interaction. *Journal of Family Issues*, 24(2), 217–244. DOI: 10.1177/0192513X02250096
- Sweet, J., Bumpass, L., & Call, V. (1988). The design and content of the National Survey of Families and Households. NSFH Working Paper No. 1.
- Troxel, W. M., & Matthews, K. A. (2004). What are the costs of marital conflict and dissolution to children's physical health? *Clinical Child and Family Psychology Review*, 7, 29–57. DOI: 10.1023/B:CCFP.0000020191.73542.b0
- Valenzuela, M. (1997). Maternal sensitivity in a developing society: The context of urban poverty and infant chronic undernutrition. *Developmental Psychology*, 33, 845–855. DOI: 10.1037/0012-1649.33.5.845
- Vandewater, E., & Lansford, J. (1998). Influences of family structure and parental conflict on

- children's well-being. *Family Relations*, 47, 323–330. DOI: 10.2307/585263
- Venohr, J. C., & Griffith, T. E. (2003). *Arizona child support guidelines: Findings from a case file review*. Denver: Policy Studies.
- <http://www.azcourts.gov/Portals/74/CSGRC/repository/2003-CaseFileRev.pdf>
- Venohr, J. C., & Kaunelis, R. (2008). *Arizona child support guidelines review: Analysis of case file data*. Denver: Policy Studies.
- <http://www.azcourts.gov/Portals/74/CSGRC/repository/2009-CaseFileRev.pdf>
- Washington State Center for Court Research (2009).
- <http://www.courts.wa.gov/wscrc/docs/ResidentialTimeSummaryReport2009.pdf>
- Wickrama, K. A. S., Lorenz, F. O., & Conger, R. D. (1997). Parental support and adolescent physical health status: A latent growth-curve analysis. *Journal of Health and Social Behavior*, 38, 149–163. DOI: 10.2307/2955422
- Woodall, K. L., & Matthews, K. A. (1989). Familial environment associated with Type A behaviors and psychophysiological responses to stress in children. *Health Psychology*, 8, 403–426. DOI: 10.1037/0278-6133.8.4.403

